

21. Az Ungvári Királyi Gör. Szert. Kath. Éneklész-Tanítóképzőintézet értesítője az 1899-1900. tanévről / közli: Kaminszky Géza, igazgató. – Ungvár : Nyomatott a «Sz. Bazil-társulat» Könyvnyomdájában. – 1900. – 152 o.
22. Kaminszky Géza. Emlék-album az Ungvári Kir. Gör. Kath. Éneklész-Tanítóképző 100 éves fennállásának jubileumára 1893-94-ik tanévben / Géza Kaminszky. – Ungvár : Jäger Bertalan Könyvnyomdája és Könyvkötészete, 1894. – 163. o.
23. Kiss József. A magyar tanítóképzés statisztikai adatai / József Kiss // Magyar Tanítóképző. – 1929. – 1. sz. – 22-35. o.
24. Tanterv és Tantervi Utasítások az állami elemi iskolai tanító- és tanítónőképző-intézetek számára. Kiadott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter 1911. évi június hó 30-án, 78000. sz. a. kelt rendeletével. – Budapest : M. Kir. Tudományegyetemi Nyomda, 1911. – 172. o.

В статье раскрыто развитие профессионального педагогического образования Закарпаття во второй половине XVIII – начала XX века. Учитывая объективные условия положения края в составе Австрийской империи и Австро-Венгерской монархии, исследовано эволюцию профессионального педагогического образования Закарпаття. Проанализировано отдельные аспекты деятельности учреждений педагогического образования на Закарпатье в указанный период, рассмотрено особенности организации учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: педагогическое образование, учительские семинарии, Закарпатье.

Modern development and reformation of the Ukrainian educational system in general and the professional pedagogical in particular is impossible without taking into account the tendencies of development of education in the past. It is essential for it enables us to use the best achievements of the past to prevent future mistakes. Analysis of historical and pedagogical archives testifies to the fact that the issue of education in Transcarpathia cannot be viewed without taking into account political, economic and common cultural events and processes that took place at that time.

To achieve the tasks set forward the following research methods were used: retrospective analysis and synthesis of archive and modern printed materials on the issue under research that enables us to observe the dynamic character of the process of developing professional pedagogical education in Transcarpathia in the second half of the XVIII – early XX century; comparative method to compare, differentiate between common and specific features in the development of pedagogical education in the period under review; method of systematizing and theoretical generalization of the material under investigation; content-analysis of scientific sources, state regulatory documents, periodicals, and methodical literature.

The study of historical and methodological issues of professional pedagogical education in Transcarpathia in the second half of the XVIII – early XX century fosters systematization of the accumulated knowledge and, therefore, enriches the theory and practice of pedagogical education. The theoretical provisions and conclusions drawn from the theme under research open up the perspective for further scientific research in the field of history of establishment and development of professional pedagogical education.

Key words: pedagogical education, teacher training establishments, Transcarpathia.

UDC 377.112.4(439)"1936/1950"

Garai Imre PhD adjunktus,
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Pedagógiai és Pszichológiai Kar
Neveléstudományi Intézet oktató
(Magyarország)

EGY TANÁRKÉPZŐ INTERNÁTUS TANÁRI KARÁNAK VÁLTOZÁSAI, 1936-1950 KÖZÖTT

A tanulmány a Báró Eötvös József Collegium tanári karának változásait tekinti át 1936-1950 között. Egyfelől bemutatja a Collegium oktatóinak összetételét, az előmenetelüket befolyásoló jogi szabályozás változásait, másfelől pedig azt a sajátos kiválasztási mechanizmust, amelynek nyomán a legkiválóbb collegisták közül a kiválasztottak az intézet tanári karába emelkedhettek. Ezt követően pedig ismerteti a Szabó Miklós, Keresztury Dezső és Lutter Tibor igazgatósága által fémjelzett időszak változásait, amelyben az internátus vezetőinek egyszerre kellett megküzdenie a források fokozatos beszűkülésével, illetve a politika beszivárgásával az intézet falain belülre.

Kulcsszavak: Eötvös József Collegium, tanárképző internátust, tanári kar.

Bevezetés. A Báró Eötvös József Collegium fontos szerepet játszott a magyar középiskolai tanári professzió kialakulásában, hiszen az 1899-ben létrejövő új tanárképzési struktúra kialakulása az internátus megalapításához kötődött. Emellett ekkor jelent meg az oktatáspolitikai eliten belüli egyetértésnek köszönhetően a szekuláris tudós tanár archetípusa, amely a Collegium képzési rendszerének középpontjában állt egészen 1928-ig (Garai, 2014.; Németh,

2004. 446-449.). Az 1924: XXVII. törvény 8-9. §-a a fővárosban kialakult tanárképzési intézményrendszert és a középiskolai tanár új típusát kiterjesztette az ország egyéb tudományegyetemeire is. A törvény előírta, hogy a tanárképzésnek a tudományegyetemek bölcsészka mellett felállított tanárképző intézetekben, illetve az ezek mellett létrehozandó tanárképző internátusokban kellett történnie. A törvényhez fűzött miniszteri indoklásból pedig egyértelműen

kiderül, hogy a jogalkotó az internátusok tekintetében a Collegium mintaadó szerepét elvitathatatlannak gondolta (Garai, 2016. 183-187.).

A tanulmány célkitűzései. A Báró Eötvös József Collegium tanári kara változásainak áttekintése 1936-1950 között.

A vizsgálat időkereteit az indokolja, hogy ebben az időszakban volt az internátus tanári karának legnagyobb a fluktuációja, amely összefüggött gazdasági természetű nehézségekkel, illetve a második világháború nyomán az általános politikai változásokkal (Garai, 2016. 270-275.).

Eredmények. Az internátus tanári karának előmenetelét az 1893: IV. tc., az úgynevezett illetménytörvény, illetve ezek módosításai határozták meg. A Collegium rendes tanárai, akárcsak a középfokú tanintézetben tevékenykedő társaik a IX-VI. fizetési osztályba nyerhettek kinevezést. Az V. fizetési fokozatba, a «méltóságosok rendjébe» csak az igazgató, illetve a kinevezett egyetemi tanárok juthattak el, utóbbiak azonban új megbízatásukkal rendszerint kiváltak az intézet kötelékéből. 1906-ig valamennyi tanár tiszteletdíjat kapott, évi 1200 korona ellenében látták el a szakvezetői feladatokat. A Collegium szervezésének véglegesítését követően nyert több szakvezető is rendes tanári kinevezést. Közülük Mika Sándor és Hoffmann Frigyes maradtak kinevezésüket követően is az intézetben,¹ a többiek Ménesi úti állásukat a magasabb presztízzsel bíró egyetemi katedrára cserélték fel. Mika és Hoffmann 6 év alatt érték el az udvarképességgel járó VI. fizetési fokozatot.² Miután az első collegista generáció elhagyta az intézet falait, módosult a személyzeti politika, ezt követően a tanári kar tagjait lehetőség szerint igyekeztek saját nevelésű ifjú tudósokkal feltölteni. Tiszteletdíjas tanárt csak akkor alkalmazott az igazgatóság, ha rendes tanár, vagy nyelvi lektor helyettesítésére volt szükség, esetleg olyan tudományterület tárgyai oktatására kértek fel megbízott előadókat, amelyeknek nem akartak önálló tanszakot létesíteni az intézetben. Az első generáció letehetősebb tagjai, mint Eckhardt Sándor,³ Gombocz Zoltán,⁴ Horváth János,⁵ vagy Huszti József⁶ 13-15 évi collegiumi tanári szolgálatot követően érték el az egyetemi tanári kinevezést, így az V. fizetési osztályba kerültek. E kinevezéseket elősegítette az első világháború után politikailag motivált felülvizsgálati eljárások, amelyek eredményeként az 1920-as évek első felében számos egyetemi katedra megüresedett. 1923-ban ennek eredményeként neveztek ki három collegistát az előbb említett személyek közül nyilvános, rendes egyetemi tanárrá. Ugyanehhez a csoporthoz sorolható Szekfü Gyula is, aki ugyan nem volt az intézet tanári karának tagja, de szintén az első collegista generációhoz tartozott (Dénes Iván, 2015. 262-263.).

A 7000/1925. (IX. 6.) miniszterelnöki rendelet a Báró Eötvös József Collegium és a budapesti tanárképző intézet külön szereplő költségvetését egybevonta «középkolai tanárképzők és a Báró Eötvös Collegiumnál alkalmazott tanárok és tisztviselők» cím alá. Így a korábbi egy V. két VI. és három VII. fizetési osztályú állások helyett a két intézet összesen öt VI. és négy VII. fizetési osztályú állást kapott. Legalább három okból kifolyólag hátrányos intézkedés volt az internátus részére: egyrészt a mindenkori igazgató ismét a VI. fizetési osztályba tartozott, így társadalmi presztízse csökkent, ezzel pedig a Collegium főiskolai jellege megkérdőjeleződött. Másrészt megszűnt az intézet önálló

költségvetése, amely az autonómia egyik kulcseleme. Továbbá a tanári kar vizsgálatainak szempontjából legfontosabb változás, hogy az 1920-as évek második felétől ennek hatására jelentősen lelassult a kinevezett rendes tanárok előmenetele. Ezt jól illusztrálja, hogy Lukcsics Pál, akit 1920-ban neveztek ki a IX. fizetési osztályba a könyvtári adminisztráció, illetve a történelem szakvezetés egy részének ellátására⁷ 16 év alatt jutott el a VI. fizetési osztályig.⁸ Moravcsik Gyula, aki 1923-ban nyert VII. fizetési osztályú rendes tanári kinevezést 13 év szolgálati időt követően kapta meg a nyilvános, rendes egyetemi tanári kinevezését.⁹

A 9000/1927. (XI. 1.) számú miniszterelnöki rendelet ugyancsak szabályozta a közalkalmazotti bértáblát, azonban a szabályozásból kimaradt a Polgári Tanárképző Főiskola, az Erzsébet Nőiskola, a Képzőművészeti Akadémia, illetve az Eötvös Collegium. Ezeket az intézeteket a kultuszárca közös beadvány készítésére szólította fel alkalmazottainak juttatásainak új szabályozásához.¹⁰ Noha az érintett intézetek teljesítették a VKM kérését, javaslatuk nem valósult meg. Ezt ismételte meg 1936-ban egy Teleki Pál curátor által jegyzett tervezet, amely sorra veszi a szanalási rendelet okozta problémákat, illetve ezek orvoslása mellett azt is javasolta, hogy vezessenek be egy speciális minősítési rendszert, amely az eltöltött szolgálati idő és az életkor mellett egy speciális kulcsot alkalmazna az előreléptetésnél, ez pedig megfelelné az intézet különleges helyzetének a felsőoktatáson belül. Emellett azt is megjegyezte, hogy kivételes esetekben a tanárok elől sem kellene elzárni az V. fizetési osztályba való emelkedés lehetőségét, mint ahogy azt az 1925-ös rendelet a Polgári Tanárképző Főiskola esetében is lehetővé tette.¹¹ A minisztérium ugyan elfogadta az érvelést, de csak az 1939/1940. költségvetési évben látott rá fedezetet.

Szabó Miklós igazgatóságának első felében főleg a tanári kar bérrendezése körüli kérdéseket próbálta orvosolni. Ebben maga is érdekelt volt, hiszen 1918 óta a VI. fizetési osztályhoz tartozott, így már kinevezésekor megpróbálta elérni, hogy az V. fizetési osztályba léptessék elő. Erre csak 1939 decemberében került sor, így Szabó 21 évi várakozást követően léphetett be a «méltóságosok» rendjébe.¹² Ez jól rámutat arra, hogy a collegiumi tanári katedra csak abban az esetben volt kifizetődő, ha egyetemi tanári pozíciók elnyerését célozták meg a növendékek. A Collegium rendes tanáraként az V. fizetési osztályt másfélszer hosszabb idő alatt lehetett elérni. Ezt támasztja alá Tomasz Jenő példája is, akit 1926-ban neveztek ki az adminisztrációs és a gazdasági ügyek vitelére az intézethez a IX. fizetési osztályba sorolva.¹³ Tomasz nem ambicionálta az egyetemi karriert, így a Collegium tanári karában maradt élete végéig. 11 év alatt érte el a VI. fizetési osztályt, majd 10 évvel később, 1947-ben nyert kinevezést az eggyel magasabb kategóriába, noha ekkor már vitathatatlannul a tanári kar doyenjének számított.¹⁴

Gyors előmenetelre ebben az időszakban is volt lehetőség. Gáldi László akit 1936-ban helyettes tanárként neveztek ki az intézethez romanisztika szakórák vezetésére,¹⁵ egy évvel később már rendes tanárként a IX. fizetési fokozatba nyert kinevezést,¹⁶ majd 1942-re egyetemi tanárrá vált a kolozsvári tudományegyetemen, így lényegében 5 év alatt négy fizetési fokozatot ugrott. Collegiumi tanárként ilyen típusú előmenetelre csak megfelelő tudományos és minisztériumi támogatással volt lehetséges.¹⁷ Erre Kosáry Domokos pályája ugyancsak példát szolgáltat, aki 1938-ban

nyert rendes tanári kinevezést a Collegiumban a IX. fizetési osztályba sorolva.¹⁸ Szokatlan módon igazgatói előterjesztés, illetve jóváhagyás nélkül 1941-re, két év alatt elérte a VII. fizetési osztályt úgy, hogy 1938 áprilisa és júniusa között tanulmányi szabadságon, az 1939/1940. tanévben pedig külföldi kiküldetésen volt. Ezt követően 1941-ben pedig a Teleki Pál Tudományos Intézet Történettudományi Intézetének osztályigazgatója lett.¹⁹ Előmenetele a II. világháború után sem lassult le, hiszen Keresztury Dezső előterjesztésére 1945-ben már a VI. fizetési osztályba sorolták.²⁰

A tanári kar nagyobb részének azonban nem volt ilyen egyenletesen ívelő karrierje az 1930-as évek második felében. Fest Sándornak a Collegiumba történő rendes tanári kinevezésekor le kellett mondania magasabb fizetési státuszáról, amelyet gimnáziumi rendes tanárként ért el, ugyanis az intézetben csak egy alacsonyabb beosztású hely állt rendelkezésre.²¹ A tiszteletdíjas tanárok körében még rosszabb volt a helyzet, ugyanis a tiszteletdíjakat rendszerint egy IX. fizetési osztályú állás terhére állapították meg, a juttatások mértéke az 1933-1940 közötti időszakban pedig változatlan maradt. A költségvetési támogatás inflálódása miatt néhány szakvezető munkájáról kénytelen volt lemondani az intézet, emellett a nélkülözhetetlen feladatokat ellátó szakvezetők is, mint Ország László, aki Szenczi Miklóst helyettesítette az angol szakvezetésben, honoráriumát ingyenes lakhatás és teljes ellátás fejében tudta kielégíteni az internátus.²²

Az intézmény helyzetében kedvező változást eredményezett az 1940/1941. tanév, ugyanis a korábban 8 éven át változatlan nagyságú 54.000 pengős költségvetést a kultusztarca felemelte 60.100 pengőre, ezzel párhuzamosan pedig a tiszteletdíjakra fordítható keret is megemelkedett.²³ Ez a változás vélhetően Teleki Pál curátor miniszterelnöki kinevezésével függ össze, aki 1939. február 16-tól töltötte be ismét a kormányfői posztot. A curátor kezdeményezésére ekkor vezettek be a nemzeti irányultságú nevelés érdekében több új tudományterületet is a Collegium képzési rendszerébe, így a filozófiát, művészettörténetet, néprajzot és a neveléstudományt. Ekkor nyert az intézethez kinevezést tiszteletdíjas tanári minőségben Ortutay Gyula²⁴ és Mátrai László²⁵ is, akiknek tudományos reputációja alighanem számottevő mértékben emelkedett Ménesi úti megbízatásuk nyomán. A neveléstudományi órákat pedig az intézet saját nevelésű növendéke Zibolen Endre tartotta egészen az 1943/1944. tanév végéig.²⁶

Gombóc Zoltán, Tomasz Jenő és Lukcsics Pál esetéből látható volt, hogy korábbi időszakokban valamely tudományterületen kiemelkedő képességekkel rendelkező növendékek akadémiai karrierjének elindítását úgy segítette az intézet, hogy a Collegiumhoz osztották be adminisztratív típusú feladatok elvégzésére, illetve óratartásra. 1936-ban ez a kiválasztási rendszer megváltozott: az egyetemi tanulmányai alatt kitűnő teljesítményt nyújtó és tudományos érdeklődésű collegisták számára az igazgatóság évenként két-két seniori helyet tartott fent a kultusztarca jóváhagyásával lakás és teljes ellátás biztosításával.²⁷ Ez a VKM és az internátus részére is kölcsönösen előnyös megoldás volt, hiszen az intézet ki tudta gazdálkodni saját költségvetéséből a seniorok tartási díját, ugyanakkor az óratartásba való bevonásuk miatt kevesebb tiszteletdíjas tanár alkalmazására volt szükség. 1950-ig 13 seniora volt a Collegiumnak,

közülük Borzsák István, Kenéz Ernő és Major Jenő státuszát több egymást követő évben is meghosszabbították. Valamennyien tudományos fokozatot szereztek, 5-en (Borzsák István, Kenéz Ernő, Szemerényi Oswald, Szauder József, Harmatta János) pedig pályájuk későbbi szakaszában egyetemi tanárokká váltak, egy személy pedig magas államtisztviselői rangot nyert (Sótér István). Szabó Miklós igazgatóságának időszaka egy sajátos ellentmondást rejt magában a tanári kar változásainak tekintetében: noha az igazgatón és az aligazgatón kívül egyetlen állandó tagja sem volt az oktatói karnak, a tanárok előmenetele a korábbi időszakokhoz képest mégis jóval hosszabb időt vett igénybe.

1945 után a Magyar Nemzeti Múzeumban, Ortutay Gyula elnöklete alatt működő igazoló bizottság végezte az igazoló eljárásokat. A Collegium egyetlen tanárát sem tiltották el foglalkozásától, még Szabó Miklóst sem, akit épp ebben az időszakban menesztett Teleki Géza miniszter politikai okokból. Az új igazgató, Keresztury Dezső, aki 1945-1947 között a VKM miniszteri tisztet is betöltötte legfőbb erőfeszítése abban merült ki, hogy a háború után ismét működőképessé tegye az intézetet, illetve annak főiskolai jellegét explicit elismerje a kormányzat. A köztársasági elnök 1946. november 11-én adományozott az intézetnek főiskolai jellegűt, amely a tanári állások átszervezésével járt együtt. Az internátus 1925 óta fennálló sérelme nyert ezzel megoldást, hiszen a tanári kar társadalmi megbecsültsége a főiskolai átszervezéssel egyértelműen megnőtt.²⁸ Emellett a hadifogságban levő rendes tanárok helyett tiszteletdíjas tanárokat alkalmazott, továbbá igyekezett az elődjétől örökölt képzési struktúrát valamelyest kiszélesíteni. Tiszteletdíjas minőségben oktatott szociológiai és a marxista filozófiába bevezető kurzusokat Szalai Sándor, neveléstudományt és neveléstörténetet 1946-1948 között Prohászka Lajos, lélektan pedig a Székesfevárosi Gyermeklélektani Intézet igazgatójaként Mérei Ferenc.²⁹ A természettudományos tárgyak Collegiumon belüli szerepéről árulkodó az a tény, hogy ezeket a tárgyakat is kizárólag tiszteletdíjas előadók tartották. A rendes tanárok közül ekkor nyert kinevezést páratlan néprajzi gyűjteményének átadása fejében a «zengővárkonyi remete», Fülep Lajos, aki művészettörténetet tanított az érdeklődők számára,³⁰ illetve Szegő Albert. Utóbbi tiszteletdíjasként működött a két világháború közötti időszakban, de az 1939: IV. törvény hatálya alá esett, így megbízatását az igazgatóság kénytelen volt visszamondani a kultuszminiszter utasítására. 1945 után rendes tanárként a VI. fizetési osztályba nyert kinevezést, majd 1948 decemberében Szakasits Árpád köztársasági elnök kinevezte az V. fizetési osztályba Lutter Tibor előterjesztésére.³¹ Így lényegében a mindenkori igazgatóval azonos presztízsű státuszba került, amely példátlan az intézet történetében.

A kommunista diktatúra kialakulásával párhuzamosan a Collegium marxista tudósképző intézettel való átszervezése is elkezdődött Keresztury Dezső 1948 júliusi lemondásával, illetve Lutter Tibor igazgatói kinevezésével. Ez a tanárok soraiban is változásokat eredményezett, Lutter bizonyíthatóan határozott elképzelésekkel rendelkezett az oktatói kar személyi összetételét illetően. Bizalmas miniszteri felterjesztésekben kérte a hindu származású, de 1942-ben magyar állampolgárrá és a Collegium rendes tanárává kinevezett Bonnerjea René angol-francia nyelvtanár,³² illetve Ankeria Santeri finn lektor eltávolítását.³³ Mindkettőjük

esetében szakmai indokokat jelölt meg a felmentés indokául, de ez csupán a politikai indíttatást próbálta palástolni. Míg bizonyos tanárok az előző politikai rendszer alatt tett megnyilatkozásaik, vagy közéleti tevékenységük miatt diszkreditálták magukat, addig mások számára az intézet kiváló kiindulópontul szolgált a karrierépítéshez a formálódó új politikai berendezkedésben. Ehhez a csoporthoz tartozott Király István,³⁴ aki Keresztury megüresedett helyét töltötte be, továbbá Kardos (Pándi) Pál, aki 1949 novemberétől Királyt helyettesítette a magyar irodalomtörténeti tanszakon.³⁵ Hozzájuk hasonlóan Szabó Árpád³⁶ és Szigeti József³⁷ is politikai indokokból nyert kinevezést az intézethez. Előbbi klasszika-filológiát, utóbbi pedig marxista filozófiát oktatott tiszteletdíjas előadóként, mindkettőjük még 1950 előtt elhagyta a Collegiumot, és a felsőoktatás, illetve a politikai közélet magasabb szféráiba kerültek.

A 260/1949. évi (I. 12.) minisztertanácsi rendeletet követően került sor az intézet megszüntetésére 1950 augusztusában. A megmaradt tanárok sorsát, az 1515-11/1950. VII. sz. VKM rendelet szabályozta, amely politikai megbízhatóság szempontjából két csoportra osztotta az oktatókat és az egyéb személyzetet. Akik tudományos szempontból képzetlenek, vagy megbízhatatlanok voltak, azokat a VKM rendelkezési állományába sorolták, azok pedig akik tudományos fokozattal rendelkeztek az ekkor létrehozott MTA Irodalomtudományi Intézetébe kerültek, vagy budapesti középiskolába nyertek beosztást.³⁸

Összegzés. Az Eötvös Collegium tanári karának 1936-1950 közötti változásából megállapítható, hogy a mindenkori igazgatóság a politikai, illetve anyagi természetű nehézségek ellenére igyekezett olyan tanárokat szerződtetni az intézménybe, akiknek a személye garantálta a képzés tudományos jellegét. A szakvezető tanárok számára ebben az időszakban is számottevő előnyöket garantált az intézet, hiszen az egyetemi tanárság továbbra is elérhető volt azok számára, akik ezt ambicionálták. Ugyanakkor az 1948-1950 átmeneti időszakban számosan lemondtak a szakvezetésről, vagy politikai természetű eljárásokban kísérletet tettek eltávolításukra. Az intézet marxista tudósképzővé való átalakítása részét képezte annak a folyamatnak, amely az egész magyar felsőoktatást alapjaiban szerette volna az állampárt célkitűzéseinek alárendelni (Ld. *Ladányi*, 1970; *Ladányi*, 1981; *Garai*, 2016.). Ez a kísérlet az Eötvös Collegium esetében azonban sikertelen maradt, hiszen az egymást követő egyetemi reformok során képzése fokozatosan kiüresedett,³⁹ végül pedig névlegesen is megszüntették a tanárképző internátust.

Jegyzetek

1. 8769/1906. Lukács György VKM miniszter levele Eötvös Loránd curátorhoz Mika Sándor, Hoffmann Frigyes és Gyomlay Gyula kinevezéséről. Budapest, 1906. február. 21. MDKL 40. dob. 71/3. dossz.
2. 55944/1912. A VKM miniszter levele Eötvös Loránd curátorhoz Mika Sándor és Gyomlay Gyula VI. fizetési osztályba történő kinevezéséről. Budapest, 1912. május 8. MDKL 40. dob. 71/3. dossz.
3. 68647/1923. Klebelsberg Kunó levele a Pázmány Péter Tudományegyetem Tanácsának Eckhardt Sándor kinevezése ügyében. Budapest, 1923. május 23. MDKL 40. dob. 70/1. dossz.
4. 195784/1919. VKM államtitkár levele Bartoniek Gézához Gombocz Zoltán kolozsvári egyetemi tanár

szolgálatételre való beosztásáról. Budapest, 1919. november 15. MDKL 39. dob. 66/a dossz.

5. 109.433/1923. Klebelsberg Kuno levele Bartoniek Gézához Horváth János egyetemi tanárrá való kinevezéséről. Budapest, 1923. augusztus 28. MDKL 40. dob. 70/7. dossz.

6. 131/1923. Bartoniek Géza levele Teleki Pál curátorhoz Moravcsik Gyula collegiumi tanárrá kinevezéséről. Budapest, 1923. augusztus 29. MDKL 40. dob. 71/5. dossz. E levélben az igazgató tudatja Teleki Pállal, hogy 1923 folyamán Eckhardt Sándort, Huszti Józsefet és Horváth Jánost egyetemi tanárrá nevezték ki.

7. 7302/1920. VKM miniszter levele Bartoniek Géza igazgatóhoz Luksics Pál kinevezéséről. Budapest, 1920. február 27. MDKL 40. dob. 70/10. dossz.

8. 25.663/1935. A VKM IV. ügyosztályának, Orlay Ferenc miniszteri tanácsos levele Szabó Miklós igazgatóhoz Lukcsics Pál és Pais Dezső VI. fizetési osztályba történő előléptetéséről. Budapest, 1935. július 19. MDKL 40. dob. 70/10. dossz.

9. Moravcsik Gyula búcsúzó levele az Eötvös Collegium tanári karától Budapest, 1936. szeptember 1. MDKL 40. dob. 71/5. dossz.

10. Gyulai Ágoston állami polgári iskolai tanárképző főiskola igazgatójának levele Szabó Miklós ideiglenes igazgatóhoz. Budapest, 1928. február 25. MDKL 41. dob. 73/2. dossz.

11. 13/1935. cur. sz. Teleki Pál curator felterjesztése a VKM-miniszterhez, amelyben kéri a Collegium főiskolai jellegének elismerését. Budapest, 1935. MDKL 41. dob. 73/3. dossz.

12. 39.372/1939. A VKM IV. ügyosztályának, Szily Kálmán államtitkár levele Szabó Miklós igazgatóhoz az V. fizetési osztályba való kinevezéséről. Budapest, 1939. december 31. MDKL 40. dob. 67. dossz.

13. 4/1926. Bartoniek Géza igazgató levele Teleki Pál curátorhoz Tomasz Jenő kinevezéséről. Budapest, 1926. június. MDKL 40. dob. 71/10. dossz.

14. 183.570/1946. VKM VI. ügyosztály Ferenczy Emil miniszteri tanácsos levele Keresztury Dezsőhöz Tomasz Jenő V. fizetési osztályba történő kinevezéséről. Budapest, 1946. október 26. MDKL 41. dob. 73/a. dossz.

15. 37576/1936. Hóman Bálint levele Szabó Miklós igazgatóhoz Gáldi László kinevezéséről. Budapest, 1936. szeptember 28. MDKL 40. dob. 70/4. dossz.

16. 21.645./1937. Hóman Bálint levele Szabó Miklós igazgatóhoz Gáldi László IX. fizetési osztályba való kinevezéséről. Budapest, 1937. június 30. MDKL 40. dob. 70/4. dossz.

17. 237/1942. Szabó Miklós levele a VKM miniszterhez Mollay Károly kinevezése ügyében. Budapest, 1942. szeptember 15. MDKL 40. dob. 71/4. dossz. Mollay helyettesítette Gáldi Lászlót 1942-t követően.

18. 35557/1937. Tasnádi Nagy András államtitkár a VKM VI. ügyosztályának levele Szabó Miklós igazgatóhoz Kosáry Domokos szolgálatételre való beosztásáról. Budapest, 1937. szeptember 29. MDKL 40. dob. 71/2. dossz.

19. 30115./1941. Hóman Bálint levele Szabó Miklóshoz Kosáry Domokos osztályigazgatóvá történő kinevezéséről. Budapest, 1941. december 12. MDKL 40. dob. 71/2. dossz.

20. 183/1945. Keresztury Dezső igazgató levele Teleki Géza VKM miniszternek Kosáry Domokos VI.

fizetési osztályba történő kinevezéséről. Budapest, 1945. november 3. MDKL 40. dob. 71/2. dossz.

21. 83/1937. Teleki Pál curátor előterjesztése a VKM miniszterhez Fest Sándor VI. fizetési osztályba történő kinevezéséről. Budapest, 1937. április. 30. MDKL 40. dob. 70/3. dossz.

22. 5/1939. Szabó Miklós igazgató levele a VKM miniszterhez Országh László kinevezéséről, illetve díjazásáról. Budapest, 1939. január 5. MDKL 41. dob. 72/3. dossz.

23. 81/1941. Szabó Miklós jelentése a Collegium költségvetéséről. Budapest, 1941. március 19. MNL K 636. 44-2. tétel, 883. doboz (1937-1941).

24. 73/1940. Szabó Miklós igazgató felkérése Ortutay Gyulához néprajzi órák megtartására. Budapest, 1940. március 11. MDKL 41. dob. 72/3. dossz.

25. Szabó Miklós levele Mátrai László egyetemi könyvtári segédőr úrnak. Budapest, 1939. szeptember. 12. MDKL 41. dob. 72/3. dossz.

26. Ezt leginkább a tanári jelentésekből lehet megállapítani. Kinevezési okmány sajnos nem maradt fent. Ld. Zibolen Endre jelentése neveléstudományi órákról az 1943/1944. tanév II. felében. Budapest, 1944. április 17. MDKL 53. dob. 101/9/b. dossz.

27. 147/1936. Szabó Miklós igazgató felterjesztése a VKM miniszterhez a seniori helyek ügyében. Budapest, 1936. augusztus 15. MDKL 47. dob. 85. dossz.

28. 15.886/1947. VI. sz. A VKM IV. ügyosztálya az Eötvös Collegium tanári állásainak átszervezése főiskolai tanári státuszokká. Budapest, 1947. január 3. MNL XIX-I-1-h. 112. doboz 90-3. tétel (1946-1947)

29. 122/1947. Jelentés az óraadó tanárokról és az általuk tartott szaktárgyokról. Budapest, 1947. április 24. MDKL 41. dob. 73/a. dossz.

30. 132.607/1947. VKM VI. ügyosztály Alexits György államtitkár levele Fülep Lajoshoz beosztásáról az Eötvös Collegiumba. Budapest, 1947. szeptember 12. MDKL 41. dob. 73/a. dossz.

31. 211.792/1948. Ortutay Gyula VKM miniszter levele Szegő Alberthez V. fizetési osztályba történő kinevezéséről. Budapest, 1948. december 24. MDKL 41. dob. 73/a. dossz.

32. 343/1948. Lutter Tibor levele Bonnerjea René ügyében a VKM miniszterhez. Budapest, 1948. augusztus 16. MDKL 41. dob. 73/a. dossz. A levélben az új igazgató megpróbálta elérni, hogy a minisztérium eltávolítsa a nyelvmestert.

33. 343/1948. Lutter Tibor felterjesztése Ortutay Gyula VKM-miniszterhez Ankeria Sentieri ügyében. Budapest, 1948. augusztus 16. MDKL 46. dob. 84/4. dossz.

34. 345/1948. Lutter Tibor levele Ortutay Gyula VKM miniszterhez Király István kinevezése ügyében. Budapest, 1948. augusztus 16. MDKL 41. dob. 73/a. dossz.

35. 497/1949. Lutter Tibor jelentése a VKM miniszternek Kardos Pál bevonásáról a magyar szakvezetésbe. Budapest, 1949. november 29. MDKL 41. dob. 73/a. dossz.

36. 346/1948. Lutter Tibor felterjesztése a VKM-hez Szabó Árpád az Eötvös Collegiumhoz való elhelyezésének ügyében. Budapest, 1948. augusztus 16. MDKL 41. dob. 73/a. dossz.

37. 347/1948. Lutter Tibor levele a VKM miniszterhez Szigeti József kinevezése ügyében. Budapest, 1948. augusztus 16. MDKL 41. dob. 73/a. dossz.

38. 1515-11/1950. VII. sz. Az Eötvös József Kollégium kérdésének rendezése. Budapest, 1950. augusztus 8. MNL XIX-I-1-h. 1515/1949-1950 (358. doboz).

39. 1515-25/1949. V. 1. sz. VKM V. ügyosztály Antal Sándor miniszteri ellenőr levele Lutter Tibornak. Budapest, 1949. november 28. MDKL 41. dob. 73/a. dossz. Lutter ekkor már csak heti 35 órától tett jelentést, noha korábban Keresztury Dezső időszakában ez a szám elérte a 82-t.

Források

Magyar Nemzeti Levéltár (MNL)

K 636. 44-2. tétel, 883. doboz (1937-1941) A Collegium ügyei 1937-1941.

XIX-I-1-h. 112. doboz 90-3. tétel (1946-1947) A Collegium ügyei 1946-1947.

XIX-I-1-h. 1515/1949-1950 (358. doboz). A Collegium ügyei 1949-1950.

Mednyánszky Dénes Könyvtár és Levéltár (MDKL):

39. dob. 66/a dossz. Gombocz Zoltán személyi anyagai.

40. dob. 67. dossz. Szabó Miklós személyi anyagai.

40. dob. 70/1. dossz. Eckhardt Sándor személyi anyagai.

40. dob. 70/3. dossz. Fest Sándor személyi anyagai.

40. dob. 70/4. dossz. Gáldi László személyi anyagai.

40. dob. 71/3. dossz. Mika Sándor személyi anyagai.

40. dob. 71/2. dossz. Kosáry Domokos személyi anyagai.

40. dob. 71/4. dossz. Mollay Károly személyi anyagai.

40. dob. 71/5. dossz. Moravcsik Gyula személyi anyagai.

40. dob. 70/7. dossz. Horváth János személyi anyagai.

40. dob. 70/10. dossz. Lukacsics Pál személyi anyagai.

40. dob. 71/10. dossz. Tomasz Jenő személyi anyagai.

41. dob. 72/2-3. dossz. Tiszteletdíjas tanárok személyi ügyei.

41. dob. 73/a. dossz. A Collegium tanárainak személyi ügyei 1945 után.

41. dob. 73./2-3. dossz. Kimutatás a Collegiumi tanárok tiszteletdíjairól, egyéb gazdasági ügyek.

46. dob. 84/4. dossz. Finn lektorok személyi ügyei.

47. dob. 85. dossz. Seniorok személyi ügyei.

53. dob. 101/9/b. dossz. Tanulmányi jelentések 1943–1944.

Jogszabályok

1893: IV. tc. Az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek szabályozásáról, és a megyei törvényhatóságok állami javadalmazásának felemeléséről.

1924: XXVII. tc. A középiskolai tanárok képzéséről és képesítéséről.

7000/1925. (XI. 6.) M. E. rendelet az állami tisztviselők státuszrendezéséről.

9000/1927. (XI. 1.) M. E. rendelet az állami tisztviselők illetményeinek újra szabályozása tárgyában.

260/1949. évi (I. 12.) Minisztertanácsi rendelet az egyetemi bölcsészeti és természettudományi képzés újjászervezése tárgyában.

Irodalom

1. Dénes Iván Zoltán (2015): *A történelmi Magyarország eszménye. Szekfű Gyula a történetíró és ideológus*. Kalligram, Pozsony.
2. Garai Imre (2016): A magyar felsőoktatás strukturális átalakítási és államosítási kísérletei az 1949-1953 közötti időszakban. In: Németh András, Garai Imre és Szabó Zoltán András (szerk.): *Neveléstudomány és pedagógiai kommunikáció a szocializmus időszakában*. Gondolat Kiadó, Budapest. 119-160.
3. Garai Imre (2014): A magyar középiskolai tanárképzés fejlődésének történeti áttekintése, 1777-1949. [URL: <http://tkk.elte.hu/a-magyar-tanarkepzes-torteneti-attekintese/>] Letöltési idő: 2016.10.19.
4. Garai Imre (2016): *A tanári elitképzés műhelye. A Báró Eötvös József Collegium története, 1895-1950*. ELTE Eötvös József Collegium, Budapest. [URL: http://honlap.eotvos.elte.hu/wp-content/uploads/2016/02/A_Tanari_elitkepzes_masodik_kiad.pdf] Letöltési idő: 2016.10.19.
5. Ladányi Andor (1981): A felsőoktatás helyzetének fő vonásai (1945-1948 április). In: Molnár János (szerk.): *Tanulmányok a MEFESZ történetéből. 1945-1948*. Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont, Budapest. 127-149.
6. Ladányi Andor (1970): A felsőoktatás szocialista átszervezésének kezdete: az 1948. évi egyetemi reform. *Magyar Pedagógia*, 70. 2. sz. 170-184.
7. Németh András (2004): A pedagógusszerep történeti változásai. In: Németh András és Pukánszky Béla (szerk.): *A pedagógia problémátörténete*. Gondolat Kiadó, Budapest. 457-504.

В статье проанализированы изменения в научно-педагогическом составе Коллегии имени Барона Йозефа Этвеша (1936-1950 гг.). С одной стороны, показаны научно-педагогические личности Коллегии, изменения в законодательстве, влияющие на их профессиональный рост, с другой стороны, конкретный механизм отбора личностей из числа наиболее талантливых выпускников заведения для пополнения профессорско-преподавательского состава Коллегии. Исследован период деятельности руководителей учебного заведения Миклоша Сабов, Дезидерия Керестури и Тибора Луттера, в котором им приходилось преодолевать трудности финансирования и проникновения политики в стены Коллегии.

Ключевые слова: Коллегия имени Йозефа Этвеша, учебное заведение для подготовки учителей, профессорско-преподавательский состав.

Baron Eötvös József College played a significant role in the establishment of the Hungarian secondary school teacher's profession, for the formation of a teachers' training institution in 1899 led to the foundation of a boarding school. As far as this institute trained numerous scientists for both Hungarian secondary, and higher education, it would be plausible to review the changes in the teaching staff between 1936-1950. The survey's time frame can be explained by the highest fluctuation in the boarding school's teaching staff in this particular period; the latter was naturally related to economic difficulties, as well as political changes caused by World War II. On the one hand, the research shows the composition of the College teaching staff, the changes in the legal regulations influencing promotion, on the other hand, the peculiar selection mechanism which helped the best college students get promoted to the institution's teaching staff. It is followed by the description of Szabó Miklós, Keresztury Dezső and Lutter Tibor's directorship, the changes that occurred in the period, when the directors of the boarding school had to overcome the ever increasing shortage of sources and the infiltration of politics into the institution's administration.

The changes in the teaching staff of Eötvös College between 1936-1950 testify to the fact that despite the political and economic difficulties the directors of the institution aimed at recruiting teachers whose personality guaranteed scientific training. The institute offered supervising teachers numerous advantages even in this period for the university professorate was still attainable for the ambitious candidates. However, in the 1948-1950 transition period, numerous teachers renounced supervision, or political procedures were attempted to force them to resign. The institution started to train researchers of Marxism and it formed part of the process aimed at subordinating all of the Hungarian higher education to the state party's objectives. However, this experiment failed in the case of Eötvös College, for the successive university reforms led to the gradual void of its training, and the teachers' training boarding school was liquidated.

Key words: Eötvös József College, teachers' training boarding school, the teaching staff.